

Ратко Делетић

Заборављени пјесник Стеван Луковић

Ниједно вријеме није тако брзо прошло као у српској поезији, нити су се судбински тако рано смењивали пјесници као у нас. Нити је тако игдје модерна поетска синтеза мисли, мирно и сјетно испунила нашу земљу, утиснула печат времену, и створила имена која ће остати незаборавна у српској поезији.

Судови о пјесницима и њиховом животном путу могу бити различити. Они се стварају на основу утисака, искушења као и утврђених чињеница. У овом случају — видјели смо — то је ријетко тако. У кратком животном путу Стевана Луковића и нема потребе за нека набрајања великих датума, догађаја и збивања. Његов живот сав је у двадесет пет година, које су биле скоро непримијетне, у животу и поезији. Па и то мало података не даје сигуран основ о пјеснику, као што се види да су скоро сви датуми били често несигурни, непоуздани и нетачни. Сви досадашњи написи и критике не дају сигурност Луковићеве поетске личности, нарочито стога, што су сви написи махом шкрти и блиједи у којима ћемо само наћи неколико података из пјесниковог живота.

Сада можемо слободно рећи због чега је досада било нејасно откриће пјесниковог бића, коначно од времена које нас знатно удаљава од пјесника, уједно даје могућност тачнијег и прецизнијег расуђивања и оцењивања поезије. Имао је право Флобер када је казао: „Знао сам шта значи бити пјесник, био сам то изнутра, бар у својој души као што јесу сва велика срца; цјелокупно моје дјело било је у мени, и никад нијесам написао ниједан ред лијепе пјесме у којој сам уживао“. Не треба осуђивати што поезија не прелази стадијум субјективне детерминације, ако је она суштинска, ако се она у потпуности непосредног манифестује као однос нужности, или као душевна потреба оних који је пишу. Она и јесте тада права поезија.

Једна мала пожутјела збирка пјесама у издању Српске књижевне задруге издата 1935, године под насловом „Пјесме“ Велимир Рајић и Стеван Луковић, са предговором Ж. Милићевића говори много. Тај оби-

чан наслов „Пјесме“, два несрећна пјесника чије је заједничко осјећање њихов творац и судбина заједно, говори о једној неизбрисивој поетској истини, с друге стране не да забраву да се отргне од нас. Остаје са пуно снаге, оригиналности, сликовитости и асоцијација.

Пјесник Стеван Луковић јавио се у угледним часописима и публикацијама, остао по страни, одвојен од књижевних кругова, потпуно усамљен и у поезији и животу, можда је ту један од разлога забраву. Поезија живи двоструким животом, час просто расте као биљка, час је то звук разума названом ријечју, час пут у небиће, у сфере имагинарног. Овакве чари поприма и звјездани пут Стевана Луковића, открива естетско-литерарне домене, које је европска поезија већ имала. У свом кратком вијеку скопчан са мноштвом недаћа које су прожете дубоким осјећањима трагичности, ефективних визија, и тренутака, Луковићева поезија дочарава надреално биће, урања у маглине свијета, у светину. Болестан и усамљен закорачио је у поезију снова попут многих других, сјетно и тужно без осмијеха и резигнације. Дескриптивност у његовој поезији намеће топлину и сугестивност, гдје уноси природу као примарно биће. „Осјећа се збиља његова права личност, његова интима и природа, осјећа се он, младић чији је сав живот у сновима нејасан, неразговетан неуобличен“ — писао је Ж. Милићевић. Поетско осјећање природе, суморни сутони, дирљиви и речити, дају пуно огледало Лукићеве поезије у којој доминира предосећање смрти. Тиха и дискретна тежња за миром и с ону страну живота. Он је писао у свом дневнику: „Болестан, раздражен, несрећан у свом неодређеном и несигурном положају, без ичега одређеног преда мном и око мене“. Све то јасно говори о пјесниковом стању живота под тмастим и прозирним небом. Очито је да је много патио за свијетлом дана. Сликао је сумануто и осорно сутоне у којима се осјећа неутрти траг душе и талента.

„Обичан и тако често очајан живот песников није тотално заклоњен ходом његове поезије и сновиђења“ — писао је Вук Филиповић о пјеснику Дису у књизи „Писци и време“. Несумљиво је да и код Луковића може с правом да се каже о кобној судбини која је била обична и тако често очајна, или оно право: Да сви пјесници имају нешто заједничко од живота.

II

Већ тако далеко од нас, поезија Луковића свечано свједочи о времену у коме је писана. Стихови из омање заједничке књиге остављају утисак непровјерен, неодгонетнут или боље речено забрављен. Можда случајем забрављен поетски свијет, или намјерно по-

пут многих других стављен по страни, окривљен, оптужен и слично. Увијек се према пјесницима чинила неправда, сви су они завршавали у биједи, без нормалних услова за живот. Та неумитна судбина која је пратила скоро све пјеснике код нас и у свијету, није за Луковића била права препрека, он је срећно нашао посао писара, али га је мучило нешто друго, татило у њему кобну и клету судбину која је позната и склона само пјесницима. А то је траг патње и унутрашњег објашњења ствари.

Луковићева поезија значи поетски глас опсесивног тренутка. Био је он превише тужан и усамљен, није имао пријатеља, чак се ријетко налазио у друштву пјесника који су ћаскали и боемисали по Београду. Он је био нешто друго, тужан и бескрајан у тражењу поетских визија, бојао се самоће, био неповерљив и ћутљив. Није се лако приближити његовој поезији, посебно његовом животу, јер је био нејасан са својих двадесет пет година. Шта је он могао да напише за то кратко вријеме, које је било суморно, суморније него његова поезија, вријеме испуњено ратовима, а он је био „Уморан од живота“. Тај заборањени пјесник један је од највећих усамљеника наше поезије између два рата. Окренут себи он није имао често воље која би га покренула да иде даље. Он није био визионар, бунтовник нити проклети пјесник, он је био тренутак који је учинио обнову у поетском тражењу, која је била ослоњена на претходнике. Он је био јецај и дуг јесењи блатњави пут. У извјесном смислу он је био пјесник сна и сновиђења у којима је грчевито грађен стих, чији бљесак има јефтених упоређења. Он је чекао надахнуће које му је доносила патња, и мислио да је то прави пут у тражењу поетског чина.

Неправедно је: Заборављен је један пјесник, само због тога што је нестао са овога свијета, можда је то због тога што није имао пријатеља у књижевним круговима, уз то, и кратак животни пут учинио је да Луковић буде заборављен. Његова поезија није довољно проучена. Још трепери њена тајна, и последице толико година осјећа се њена чулност и истанчаност духа, све је то вјеровање у говор поезије, у њену моћ.

Може се рећи без опозива, да је поезија Стевана Луковића прекривена песимистичком визијом свијета, а да је то оно што сугерише унутрашња визија живота. Нешто као кад је писао Цезаре Павезе: „Једини начин да се умакне понору, јесте тај да се осмотри, да се измери његова ширина и дубина па да се човек спусти на његово дно“. Другим ријечима пјесник је доживио оно што му је судбина додијелила, одболовао је оно што је додијељено боловању. Остала је само чиста линија снова, суморан и стојички усправан Луковић, да на крају свих радости остаје го-

рак укус у устима, као јетка и грцава пјесма коју „и душа сколи“. Читав његов живот остаће мутан и суморан, као јесења грана на вјетру, коју ноћна тама њише и прекрива самоћом. Ријетко ће записати љубавне строфе, све ће то бити мутно и пролазно. По њему неће бити ништа стално и коначно, све је то трептај у коме нема одушевљења и радости

Тишина нема тиха сетна
У бескрај дуги равни
Далеко далеко поља цветна
Повија венац тавни

По
ве
ља

Музикалност је главно објележје Луковићеве поезије. Он зна и за благод, као и за сигурност ритмичког тока, гдје се мирно прича о сјенкама пролазности, као и за дрхтави говор метафора и, за скални рафинирани израз који је дјелимично шкрт.

Поезија мора бити стварна, ако хоће да изрази суштину живота, и да остане живот, мора безусловно бити зрак истине која зрачи. Тежња за свакидашњим, конвенционалним и устаљеним, не даје увијек добре пјесничке резултате. Знао је то Стеван Луковић, и због тога он је чинио напоре да сазна шта се крије иза огромне црнине свијета. Њега узнемирава празнина и туга човјека. Но, Луковић није то до краја сазнао, већ само спознао, записивао тражења која се зову поезија. Наравно, дуго је требало гледати, бијелину ноћи, као и бјелину хартије.

III.

За свог кратког живота, експонирао је снагу талента, али било му је ускраћено, да изгради своју пјесничку зрелост, која се испољава у његовим стиховима. Прерано минули живот пјесника, остаје до краја незаписан стиховима, то је исказ о коначности, о недовршености поетског талента. Сагледати сразмјерно живот и дјело Стевана Луковића, можемо у тренутку кад се све то прекида, кад се завршава недовршено и нецјеловито. За све то праве оцјене нема, јер је у самом почетку и крај пјесниковог пута. Ово само може бити један запис, сјећање на пјесникове стихове, који у многоме имају недостатака, површности и недоречености и утицаја. Пјесници којима је било дано да дуго живе, давно су завршили свој књижевни пут, повукли су границу и ставили тачку, склопили последње странице својих рукописа и стали по страни. А они, којима није све то пружено, којима је на почетку поетског чина ускраћен пут живљења, шта би о њима могли говорити, и да ли може ишта о њима да се каже? Како би токови једне поезије изгледали да је мјера година услов за стваралачку моћ, и обратно.

Луковић није имао када ни размишљати о стваралачком чину, о будућности свога дјела. Он се угасио у тренутку када је највише животу вјеровао.

Ако је икада схватио да је болестан било је то у тренуцима резигнације и велике потиштености у коју је Луковић често падао. Уз то он је увјеравао себе у могућност живљења и постепеног напуштања душевне депресије и потиштености, од које није могао често да се смири. Битно је оно што знамо о Луковићу, да је умро на пречац, како се то обично у народу каже. Ж. Милићевић је о томе забјележио: „Смрт је дошла изненада и покосила га онако исто нагло и немилосрдно, као што ће, двадесет година касније, да покоси, у пуној снази и замаху, и његовог најбољег друга Јована Скерлића“.

Стеван Луковић је сјенка између дана и ноћи, међувријеме, ни говор ни ћутање. Он је једна бесконачна неодољивост, непорециво значење јецаја убоге песме, једно сиво и болно стање душевног расположења, сабирање туге и живота. Лирско сјенчење је трагика времена у коме је пјесник живио. Једном је он записао: „Живот ми је тужан од младости ране“, као да је све тиме рекао, да би касније написао своју најбољу пјесму „Јесења кишна песма“, коју неће заобићи ниједан антологичар. Помало резигнирана Верленовски казана, чији је стих испрекидан јецав и кратак. Ритам чини дубоко и тихо понављање и даје склад пјесниковог расположења. Пјесма је казана попут звука виолине, и тихо дочарава бескрајну суморност блаћаве и пусте јесени. Све то подсећа на Војислава Илића, и учини нам се да је Луковић доста учио од овог пјесника, скоро исти пејсажи, као и описи природе могу се наћи као код Илића. О утицају нећу говорити и ако је знатно видљив, јер није ни сврха овог написа. Треба нагласити само, да поред утицаја и поновљености у његовој поезији има дивних мелодија, лирских сјећања и датума, чулних звукова, а поготово у Јесењој кишној пјесми, која носи губљење љубави, симболику једне душе:

Тужно једнолик — дуг и влажан
Јесењи дан се тмури
Плаче без краја болно плаче
Суморни бескрај сури —
И мртви сутон што се хвата
Једначи јеца весма,
По трулом лишћу преко блата.

Мисаони и миран опис природе, чине га изузетним пјесником. У ноћној тишини гдје киши живот као јесењи дан. Све то изазива мисао на нешто познато и далеко, све скрито и скривено, као драге ствари и сјећања. Скерлић је имао право кад је за ову пјесму

написао: „Јединствена у целој српској поезији, по својој музикалности, и срећном складу ритма“. Но кад смо ту, не би се са Скерлићем сложили до краја, када се тиче даљег анализирања Луковићеве поезије. Није Луковић био толико срећан колико Скерлић мисли, нити је знао за уживање од превелике осјетљивости и самоће. То је сигуран сам, човјек који је био усамљен више но иједан пјесник тога времена. Тиштјело га је и бољело како сам каже у пјесми. Он се није заносио илузијама, које је више волио него стварност — како Скерлић каже, на крају свог есеја о Луковићу. Неможе се туђи живот упоређивати са својим, с обзиром да Скерлић упоређује интимни живот Луковића са Алфредом де Мисеом.

Имао је право Велибор Глигорић када је казао за Луковића да је: „Болесно раздражен, несрећан у свом неодређеном и несигурном положају, без ичега јасног у магли кроз коју је безвољно и апатично мучен“. Визија смрти примљена је попут многих пјесника, да би остао хладан према животу, загладан у далеку прошлост, као многи пјесници стајао је на раскршћу. Из његове самоће долазили су стихови модерног поетског осјећања. Његова поезија туробна и црна, а мирна и јасна, у том црнилу, ломила је кораке новим и до тада непознатим тоновима нагнута над пропланцима сна и слутње:

Јеца и плаче давних дана
Поспана болна и лагана
Јеца и плаче у тој тами
Ко глухи жубор суза сами
Далеке среће песма

И све промину „Кроз мирну сетну ноћ“, „У тами ћути све“ и „Мртва се јесен свали“.

Трагика пјевања као трагика поларизације, условно прати прикривену нит природе, јесени, у којој све вене и пролази тугом жалећи за животом и нестајањем; Луковић је схватио јесен и све у њему као једно опште нестајање, као распоред ствари које размјештањем губе првобитност стања и љепоте. Тишином венући јесен носи и дио живота пјесника Луковића, он је у њој видио себе како вене као грање наднесено над пустим вјетром, блиједим зраком сунца... Сартр је писао за Бодлера: „То дуго и болно распадање било је ствар опредељења“. Можда је и за Стевана Луковића јесења тмина ствар опредељења.

Са тихим и дивним почелима и са неизбежним крајем смрти, Луковић нам је оставио стихове сјете, особено сазријевање пјесничких идила и израза. На том путу искушења, тонова, одише пјеснички дах суптилан и резигниран.